

МАСТАЦТВАЗНАЎСТВА, ЭТНАГРАФІЯ, ФАЛЬКЛОР

УДК 72.036

К. В. КАРНЕЕВА

МАСТАЦКАЯ ВЫРАЗНАСЦЬ СУЧАСНАЙ АРХІТЭКТУРЫ

Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі

(Паступіў у рэдакцыю 05.07.2010)

Архітэктурна з'яўляецца складанаарганізаваным відам мастацкай, інтэлектуальнай і матэрыяльнай дзейнасці, якая акумулюе і візуалізуе дасягненні эканомікі, тэхнікі і культуры. У выніку рэалізацыі архітэктурных праектаў чалавецтва ўсвядомлена стварае для сябе штучнае асяроддзе бытавання. У архітэктурцы, паколькі яна заключае ў сабе велізарныя матэрыяльныя каштоўнасці, эканамічна эфектыўна тое, што ўлічвае сацыяльныя перспектывы і змяшчае патэнцыял развіцця. Выяўленне фактараў, якія вызначаюць праектную задачу і ўплываюць на мастацкую выразнасць аб'екта, дапамагае глыбей успрыняць і асэнсаваць яго мастацкае аблічча.

У сучасную эпоху «пазастылявой архітэктурцы», калі агульнасць вобразнай і канструктыўнай сістэмы практычна недасягальная (па прычыне разнастайнасці выкарыстаных матэрыялаў і тэхналогій і імкнення да стварэння ўнікальных аб'ектаў) [1], мастацкі вобраз змяніла шматкантэкстуальная мастацкая выразнасць, выяўленчая мова якой рэтранслуюецца ў асацыяцыі, што ўзнікаюць дзякуючы ўспрымання, заснаванаму на вопыце, ідэалах, прывітых густах, асабістых перажываннях і адчуваннях [2].

Вывучэнне мастацкай выразнасці ў архітэктурцы ахоплівае: 1) фактары, актуальныя для дадзенай тэрыторыі ў канкрэтны прамежак часу, якія абумоўліваюць выбар сродкаў і прыёмаў фарміравання мастацкага аблічча архітэктурнага аб'екта; 2) улік індыўідуальнага ўспрымання рэцыпіентаў; 3) крытэрыі ацэнкі архітэктурнага твора, што залежаць ад запатрабаваных у канкрэтным тэмпаральным прамежку функцый мастацтва.

Пры праектаванні аб'екта архітэктурцы ўплыву на яго мастацкую выразнасць аказваюць: клас унутраных фактараў (функцыянальны і канцэптуальны (уклучае кампазіцыйную задачу)) і клас знешніх фактараў (прыродна-экалагічны, тэхналагічны, сацыяльна-палітычны, эканамічны, мастацка-эстэтычны) [3].

Індыўідуальнае ўспрыманне з'яўляецца асновай дэкадзіравання камунікаванай твораў архітэктурцы інфармацыі. У аснове ўспрымання ляжыць цэласны вобраз або ўражанне ад сінергетычнага сінтэзу сродкаў выразнасці, прапушчанае праз асабістыя каштоўнасці, эстэтычныя ўстаноўкі і вопыт [4].

Фарміраванне станоўча-ўспрымаемага прадметна-прасторавага асяроддзя становіцца першараднай сацыяльнай, эканамічнай і палітычнай задачай сучаснай архітэктурцы. Атрыманне станоўчай ацэнкі сведчыць пра адпаведнасць аб'екта ідэалам і спадзяванням соцыуму або пэўнай яго групы ў канкрэтны момант часу. Неаднароднасць соцыуму патрабуе ад пазітыўна ўспрымаемай архітэктурцы шматкантэкстуальнасці, стварэння прачытаемых асацыяцый на розных узроўнях успрымання.

Сінхроннасць працэсаў, якія адбываюцца ў сусветнай архітэктурцы, заснавана на інверсіі і інтэрпрэтацыі станоўча ацэненых архітэктурных твораў і абумоўлена глабалізацыяй і паскарэннем інфармацыйнага абмену. Пры гэтым заўважаюцца тэндэнцыі «прадаўжэння ўрбаністычнай

памяці месца», выяўленыя ва ўвазе да яго культурна-гістарычных асаблівасцей, адноўленыя у творчай інтэрпрэтацыі.

Шырокае распаўсюджанне, якое атрымалі святлопразрыстыя канструкцыі, абумоўлена мэтай – дабіцца максімальна магчымай асветленасці памяшканняў натуральным святлом. Павелічэнне светлавых праёмаў, прымяненне канструктыўнага шкла ў якасці перагародак, падлог, лесвіц садзейнічалі інтэнсіфікацыі натуральнага асвятлення, настолькі неабходнага для краін паўночных шырот з характэрным для іх недахопам інсаляцыі. Забеспячэнне візуальнай сувязі з навакольным асяроддзем дзякуючы выкарыстанню святлопранікальных канструкцый садзейнічае павышэнню псіхалагічнага камфорту і спрыяльнаму ўспрыманню штучнай прасторы.

Удасканаленне тэхналогій вытворчасці шкла, інжынерных разлікаў і практычная апрабаваная дапамогаюць арганізацыі асвятлення памяшканняў верхнім (натуральным) святлом, узнікненню новых тыпаў аб'ёмна-прасторавай арганізацыі будынкаў: распаўсюджванню галерэй і атрыумаў, узнікненню «інтэр'ерных прастор», што дазволіла ствараць камфортныя камунікатыўныя структуры.

«Праглядальнасць» святлопразрыстых канструкцый садзейнічае паляпшэнню арыентацыі ў прасторы, таму даволі шырокае распаўсюджанне атрымала прымяненне архітэктурнага шкла пры будаўніцтве чыгуначных вакзалаў і аэрапортаў. Часам аб'ект святлопразрыстай сучаснай архітэктурны з'яўляецца мяжой з рознай ступенню пранікальнасці паміж прасторами з разнастайнымі функцыямі або пераходам аднаго да другога. Максімальную транспарэнтнасць (празрыстасць) аб'екта забяспечваюць кропкава-фіксаваныя сістэмы шклення.

Зніжэнне нагрузак на фундамент дзякуючы прымяненню сістэм са шкла садзейнічала развіццю вышыннага будаўніцтва. Ірацыянальная рэпрэзентатыўнасць вертыкальнага росту гарадоў атрымала развіццё ў прасторавых кампазіцыях, а прыём атрыумнай арганізацыі – павелічэнне ў маштабе і адлюстраванне ў шматпавярховых, шматфункцыянальных і рознавышынных мегаструктурах, часта са складанай бязважкай драматычнай арганізацыяй унутранай прасторы. Прымяненне святлопранікальных купалоў і дахаў надало архітэктурным аб'ектам новыя мастацкія і функцыянальна-кампазіцыйныя магчымасці, дазволіла азіраць структуру архітэктурнага аб'екта з высокаразмешчаных відавых кропак і панарамных пляцовак.

Транспарэнтнасць шкляных канструкцый падкрэслівае дэклараваную дэмакратычнасць устаноў. Прымяненне інавацыйных святлопранікальных тэхналогій становіцца новым сімвалам рэспектабельнасці, дэманструючы высокі ўзровень матэрыяльнай культуры.

Канструкцыі з архітэктурнага шкла шырока прымяняюцца ў выставачных, канцэртных і гандлёва-забаўляльных цэнтрах. Стварэнне візуальных драматычных эфектаў, якія ўздзейнічаюць на ўспрыманне, актыўна выкарыстоўваецца ў аб'ектах святлопразрыстай камунікатыўнай архітэктурны, папулярныя падзеі, што адбываюцца ўнутры. Найноўшыя тэхналогіі дазваляюць вар'іраваць празрыстасць, надаюць архітэктурны мабільнасць і зменлівасць, а натуральныя і праецыраваныя мультымедычныя адлюстраванні ўзмацняюць мастацкую выразнасць і відовішчнасць, пабуджаючы архітэктараў да далейшых пошукаў прыёмаў для ўзмацнення эмацыянальнага водгуку. Прымяненне суперграфікі на фасадах, праектная адаптацыя формаўтвараючых магчымасцей гнутага шкла, арганізацыя штучных вадаёмаў і акварыумаў, прасторавых скульптурных кампазіцый, выкарыстанне нясухай здольнасці бяспечнага канструктыўнага шкла – багатая палітра мастацкіх прыёмаў для стварэння ўнікальных будынкаў.

Узмацненне цікавасці грамадства да пытанняў экалогіі і энергазберажэння дало нараджэнне канцэпцыі комплекснага праектавання аб'ектаў з камфортным кліматам і інтэграцыяй элементаў прыроднага асяроддзя, а загараджальнае шкленне трансфармавалася ў інтэрактыўныя абалонкі, якія рэагуюць на знешнія змены надвор'я і патрабаванні «спажываючай архітэктурны». Выкарыстанне прыродных крыніц энергіі таксама патрабуе новых канструктыўных рашэнняў і іх мастацкага ўвасаблення.

Праектаванне прадметна-прасторавага асяроддзя ўключае аднаўленне гісторыка-культурных традыцый канкрэтнага месца, рэканструкцыю помнікаў архітэктурны, арганізацыю ландшафту і ўзвядзення экранав, якія блакіруюць як акустычныя, так і візуальныя «шумы».

Шкло ў сучаснай архітэктуры істотна пашырыла сваю тыпалогію. У архітэктурным мастацтвазнаўстве няма пэўнага пункту гледжання: канструктыўныя і тэхналагічныя магчымасці інавацыйных тыпаў шкла вызначаюць сусветныя тэндэнцыі ў архітэктуры трэцяга тысячагоддзя, або творчыя ідэі архітэктараў патрабуюць усё новых, найбольш адпаведных канкрэтнай праектнай задачы тэхналагічных рашэнняў. У дадзеным кантэксце важная кардынацыя навуковых і практычных даследаванняў аптычных і цеплаправодных характарыстык святлопразрыстых канструкцый, вывучэнне глабальных тэндэнцый сучаснай архітэктуры, аналіз і эфектыўнае кіраванне інавацыйнымі праектамі шкляной прамысловасці. Высокая інтэнсіўнасць развіцця разгледжанай галіны патрабуе моцнай навукова-тэхнічнай базы, аналітычных даследаванняў і прагназавання, што папярэднічаюць інвестыцыйнай дзейнасці, паколькі вытворчасць святлопразрыстых сістэм адносіцца да капітала- і навукаёмістых праектаў.

Пры вырашэнні свабодных і рэкрэацыйных зон, прасторы з пасіўнай функцыянальнай забудовай грамадскія аб'екты становяцца цэнтрамі прыцягнення і ўтвараюць кампазіцыйныя сувязі горадабудаўнічага маштабу. Неабходнасць тактоўнага ўкаранення ў прыроднае асяроддзе абумоўліваюць біяморфныя, кампазіцыйна «неагрэсіўныя» формы архітэктурных аб'ектаў, а прымяненне святлопранікальных сістэм выкарыстоўвае адлюстроўваючыя здольнасці шкла, якое візуальна паўтарае прыроднае наваколле.

Пры стварэнні буйнамаштабных візуальна-прасторавых структур (Нацыянальная бібліятэка, пр. Незалежнасці (мал. 1); Беларусбанк, пр. Дзяржынскага; Цэнтр камерцыйных сувязей «Вікторыя», пр. Пераможцаў (Мінск)) візуальная бязважкасць абмежаваных шклом прастор дазваляе тактоўна інтэграваць аб'екты штучна створанага асяроддзя ў прыроднае, не парушаючы яго традыцыйнага ўспрымання.

Візуальная варыятыўнасць, якую шкло надае архітэктурнаму аб'екту (бляск рэфлектыўных плоскасцей у промнях сонца, флёр глыбіні праглядаемага інтэр'ера, іскрыстая крыштальнасць празрыстых канструкцый), вызначае высокую мастацкую выразнасць прымененых канструкцый і багацце арсеналу творчых прыёмаў, дзякуючы якім ствараецца чароўнае шматслойнае асяроддзе, акцэнтаванае гарманічна выверанымі кампазіцыйнымі дамінантамі. Архітэктурныя аб'екты грамадскага прызначэння з вызначальнай роляй у пабудове аб'ёмна-прастаравай кампазіцыі святлопразрыстых канструкцый вырашаюць праблемы стварэння горадабудаўнічых акцэнтаў. Выкарыстанне масіваў архітэктурнага шкла ў горадаўтваральных аб'ёмных дамінантах дазваляе візуальна аблягчыць кампазіцыю і стварае перадумовы для яе далейшага развіцця (Палац Рэспублікі, пр. Незалежнасці; Аляксандраў пасаж, пр. Незалежнасці; Гандлёва-тэхнічны «Таёта Цэнтр Мінск», вул. Ціміразева (Мінск)), дае магчымасць ствараць лёгкія кампазіцыі – асяродкавыя арыенціры, што не перагруваць наваколле. Прымяненне багатага як па візуальных, так і па функцыянальных характарыстыках арсеналу святлопразрыстых сістэм садзейнічае арганізацыі цікавага шматкантэкстуальнага асяроддзя, якое інтэрактыўна рэагуе і раскрываецца як гіпertext у адпаведнасці з магчымасцямі і пажаданнямі рэцыпіента яго ўспрымаць. Зменлівасць мастацкага аблічча павялічвае ўніверсальнасць камунікатыўнага аб'екта, у большай ступені захоўвае адчуванне навізны і актуальнасці.

Масівы святлопразрыстых канструкцый, выкарыстання пры гарманізацыі складзенай забудовы, цудоўна вырашаюць кампазіцыйныя праблемы, выкарыстоўваючы прыём арганізацыі ў прасторы функцыянальных межаў камфартабельных транспарэнтных абалонак пры захаванні агульнай візуальнай цэласнасці ўдалых кампазіцый. У той жа час пры актывізацыі сродкаў мастацкай выразнасці (узмац-

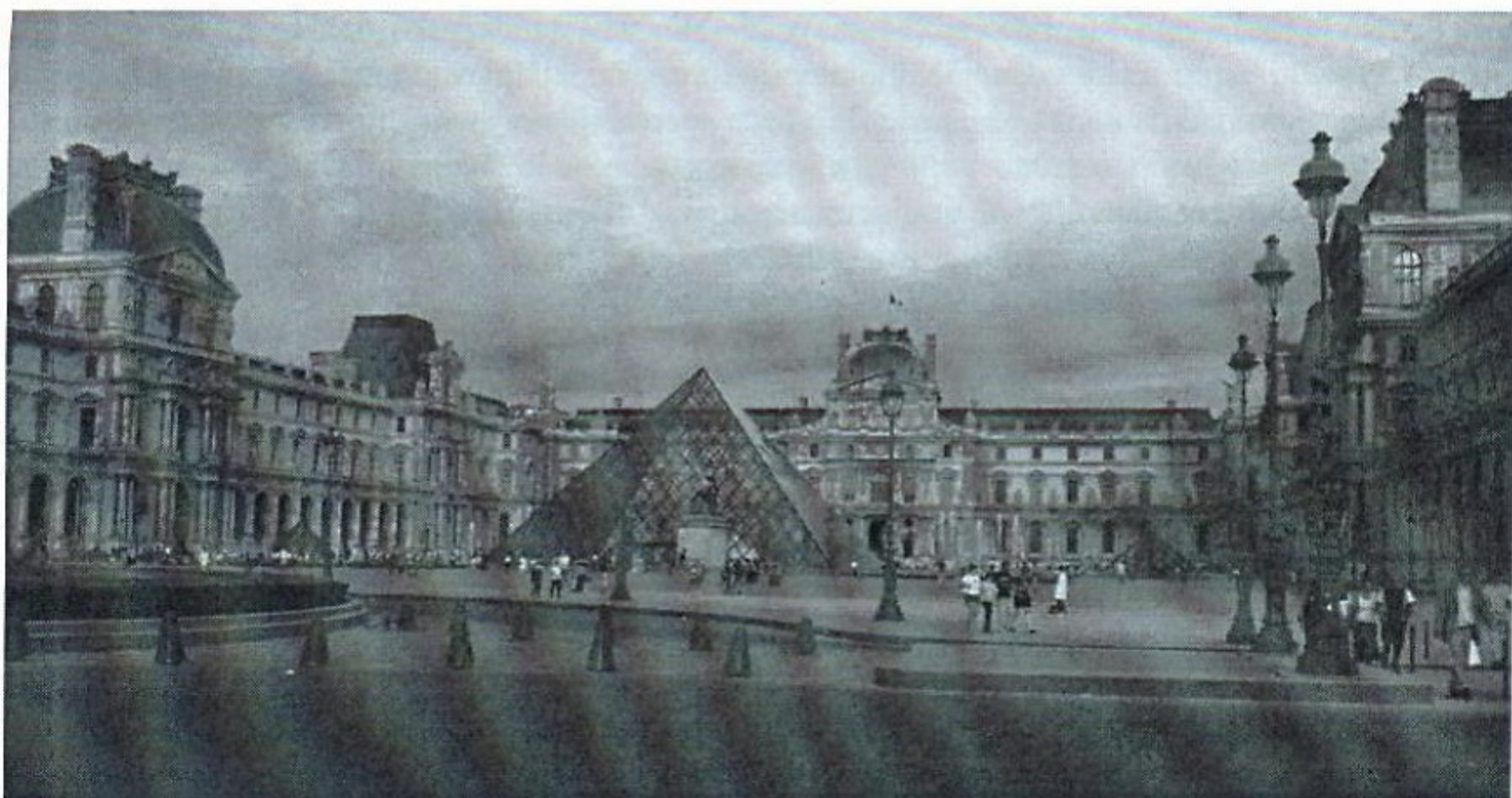
Мал. 1. Нацыянальная бібліятэка Беларусі, г. Мінск

ненні насычанасці колеру, варыяцыі ступені празрыстасці і рэфлектыўнасці архітэктурнага шкла) магчымы правядзенне мастацка-візуальнай карэкціроўкі і расстаноўка іншых акцэнтаў, якія нармалізуюць кампазіцыйныя недахопы наяўнай забудовы. Прымяненне святлопразрыстых канструкцый з'яўляецца асновай вырашэння праблемы візуальнай гарманізацыі архітэктурных ансамблей і стварэння новых камфартабельных прастор у сціснутай, пераўшчыльненай забудове. Выкарыстоўваючы святлопранікальныя сістэмы, можна выявіць моцныя бакі створанай кампазіцыі і завуаліраваць недахопы. Яны незаменныя пры вырашэнні праблем павышэння камфорту, пераўшчыльненага асяроддзя (будынак чыгуначнага вакзала, гандлёва-забаўляльны цэнтр «Сталіца», гандлёвы цэнтр «Еўропа» (Мінск)).

Аднаўленне гістарычнага асяроддзя патрабуе ашчаднага стаўлення да захаваных аб'ектаў культуры, разумення спецыфікі месца і яго гісторыі, а таксама творчай канцэпцыі, што злучае мінулае і цяперашняе і вызначае развіццё ў будучым. Празрыстыя шкляныя абалонкі дазваляюць надаць неабходны камфорт помнікам архітэктурны, абараніць іх ад атмасферных уздзеянняў і не парушыць устаноўленыя візуальныя ўзаемасувязі. Сінтэз гістарычных і інавацыйных архітэктурных рашэнняў падкрэслівае пераемнасць традыцый і паважлівае стаўленне да створанай стагоддзямі культуры. Гэты прынцып гіпертрафіруецца пры аднаўленні гістарычнай забудовы, якую неабходна зрабіць сучаснай і камфартабельнай, каб удыхнуць у яе жыццё, захаваўшы пры гэтым гісторыка-культурныя традыцыі канкрэтнага месца (уваходны партал Луўра (Парыж) (мал. 2), музей сучаснага мастацтва (Люксембург), офіс кампаніі Silo 4 plus 5 (Росток) гасцініцы «Еўропа» і «CROWNE PLAZA» (Мінск), штаб-кватэра медыя-карпарацыі «Хэрст» (Нью-Йорк)). Арганізацыя святлопразрыстых абалонак у значных архітэктурных аб'ектах пры аднаўленні гістарычнага асяроддзя дазваляе, захоўваючы свабоду візуальнага ўспрымання, стварыць камфорт і мадэрнізаваць наяўную забудову [5].

Лёгкая ступень рэфлектыўнасці (так званая люстранасць) дазваляе змясціць архітэктурны аб'ект у асяроддзе, адлюстраванае на яго фасадах. Такі мастацкі прыём дае магчымасць змяняць стылістыку прадметнай прасторы эвалюцыйна, вывяраючы этапныя крокі і ствараючы сучаснае камфортнае, але нейтральнае па кампазіцыйнай ролі наваколле.

Узаемасувязь натуральнага і штучнага асяроддзя, яго функцыянальная і візуальная мабільнасць, імкненне да размытасці межаў рэпрэзентуюць сучасную архітэктурную камунікацыю. Арганізацыя камфортнай і бяспечнай, праглядальнай і «экалагічнай» прасторы – гэтыя тэндэнцыі сучаснай архітэктурны найлепшым чынам увасабляюцца ў святлопранікальных канструкцыях і развіваюць канцэпцыю комплекснага праектавання аб'ектаў прадметна-прастора-

Мал. 2. Луўр, г. Парыж

вага асяроддзя як энергаэфектыўных, інтэрактыўных і экалагічных сістэм, якія захоўваюць культурна-гістарычную памяць месца.

Такая якасць шкла, як празрыстасць, выкарыстоўваецца для фарміравання ўражання візуальнай дэматырыялізацыі архітэктуры, дазваляе ствараць ледзь адметныя пагодазасцерагальныя абалонкі (яны тыпалагічна трансфармуюцца ў мегаструктуры з рэгуляцыяй клімату).

Своечасовы аналіз сродкаў мастацкай выразнасці, заключаных у новых тэхналогіях, і тэндэнцый у праектаванні і будаўніцтве, іх практычнае ўкараненне дазваляюць канцэнтраваць і інтэнсіфікаваць намаганні на перспектыўных напрамках у шкляной прамысловасці, ствараць новую мастацкую мову для фарміравання гарманічнага, камфортнага прадметна-прасторавага асяроддзя. Транспарэнтнасць і візуальная мабільнасць святлопранікальных канструкцый, экалагічнасць шкла дазваляюць ствараць тактоўныя, амаль нематэрыяльныя абалонкі і структуры, якія вырашаюць разнастайныя кампазіцыйныя праблемы сучаснай архітэктурнай прасторы. Ашчаднае стаўленне да навакольнага асяроддзя, у тым ліку і культурна-гістарычнага, бліскача ўвасабляецца мастацкімі сродкамі, якія дае архітэктурнае шкло [6].

Да асноўных тэндэнцый у сучаснай архітэктуры і аб'ектах прадметна-прасторавага асяроддзя адносяцца: стварэнне мабільных, лёгка трансфармаваных форм штучнай прасторы; узаемязвязанасць і ўзаемапранікненне архітэктурнага (штучна створанага) і прыроднага асяроддзя. Пошук новых сродкаў і прыёмаў выразнасці найлепшым чынам увасабляюцца ў святлопразрыстых канструкцыях, тыпалагічны рад якіх уключае канструктыўнае шкло, якое вытрымлівае высокія нагрузкі; таніраванае шкло з пакрыццямі, што дазваляе выкарыстоўваць усю каларыстычную палітру; шаўкаграфію на шкле з уключэннем сродкаў выразнасці суперграфікі; шклопакеты з вар'іраваннем ступені празрыстасці (прымяняюцца ў якасці трансфармаваных візуальных бар'ераў і экранай для праекцый).

Выяўленыя сучасныя тэндэнцыі ў грамадскай архітэктуры дазваляюць канстатаваць унікальную ролю святлопразрыстых сістэм як універсальнага сродку пры фарміраванні функцыянальных, экалагічных задач, а таксама мастацка-эстэтычных і кампазіцыйных праблем: укараненне ў свабодную ад забудовы прастору, фарміраванне кампазіцыйных акцэнтаў, гарманізацыю наяўнай забудовы, узнаўленне гістарычнага асяроддзя.

Літаратура

1. Ш а м р у к, А. С. Архитектура Беларуси XX – начала XXI в.: эволюция стилей и художественных концепций / А. С. Шамрук. – Минск: Беларус. навука, 2007. – 335 с.
2. А р н х е й м, Р. Новые очерки по психологии искусства / Р. Арнхейм. – М.: Прометей, 1994. – 352 с.
3. З е м п е р, Г. Практическая эстетика / Г. Земпер; пер. В. Г. Калиша; сост., вступ. ст. и коммент. В. Р. Аронова. – М.: Искусство, 1970. – 320 с.
4. Б е л я е в а, Е. Л. Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия / Е. Л. Беляева. – М.: Стройиздат, 1977. – 126 с.
5. Л о к о т к о, А. И. Архитектурное наследие Беларуси (развитие традиций, охрана и реставрация) / А. И. Локотко. – Минск: ИООО «Право и экономика», 2004. – 303 с.
6. К и р и л л о в а, Л. И. Композиция в современной архитектуре / Л. И. Кириллова; под ред. Л. И. Кирилловой, И. А. Покровского, И. Е. Рогожина. – М.: Стройиздат, 1973. – 188 с.

K. V. KARNEEVA

ARTISTIC IMPRESSIVENESS OF MODERN ARCHITECTURE

Summary

The article deals with the artistic impressiveness of modern architecture, raising the study problems based on examination of factors forming artistic image of the object and considering individual perception and evaluation criteria of architectural composition. The article gives analysis of the interconnection between technologies' evolution and spacial organization of buildings. Tendencies in the modern public architecture with dominative role of translucent designs have been reviewed.